

בז' מצות נכנס: עבודה זרה, ברכת השם, שפיכת דמים, גילוי עריות, גזל, ודינים ואבר מן החי וכו', כל הדברים בסוגיא בסנהדרין נ"ו, וברמב"ם פרק ט' הל' א'. ובמלחמת הגליל כידרות היתה תחת שלטון ישראל, והם היו מצווים לשמור על קיום אחת משבע המצות — שפיכת דמים, ולכאורה ישראל אתראית למצב הנורא הזה, ואפילו בכפיה היו חייבים למונעם מזה לדעת הרמב"ם שעל יסוד מוסרי זה הצטוו ישראל.

מכל המלחמות שעברו בארצנו אחרי תקומת המדינה אנו עייפים ממלחמות, ומתפללים לאלקים שיקוים בנו, "וישבתם לבטח בארצכם, ונתתי שלום בארץ", הקדמונים עומדים על הכפילות, הרי אם יושבים לבטח ממילא ישנו שלום ופירשו באור החיים הקדוש ועוד, כי שלום זה מתכוון למצב של רגיעה בין הכיתות והמפלגות. "וישבתם לבטח" — מהשונא שמקיף אותנו מבחוץ אך עדיין יש סכנה בארץ שהמפלגות והשנאת אחים יפרחו למעלה ראש, ואפילו יבא שלום מהחוץ, הפירוד הנורא השולט יכול להביא חו"ש לידי חורבן האומה, ע"ז אמר "ונתתי שלום בארץ".

בענין הסכמי שלום בין ישראל לאומות העולם

הנה בתורה בכמה מקומות נזכר איסור לא תכרות להם ברית, בספר שמות פרשה משפטים כ"ג ל"ב "לא תכרות להם ולאליהם ברית" ובפרשת תשא ל"ד י"ב. והרמב"ן בפירושו על התורה כתב שם: לא תכרות להם ברית ולאליהם ברית, וכו' והכוונה לומר כי בעודם עובדים את אליהם לא יכרות להם ברית, אבל אם קבלו עליהם שלא לעבוד ע"ז רשאי הוא לקיימם ע"כ. ובספר דברים פרשה ו' ב' "לא תכרות להם ברית ולא תחנם". וברש"י: לא תחנם, לא תתן להם חן, אסור לאדם לומר כמה נאה נכרי זה (ע"ז ל"ב). דבר אחר לא תתן להם חנייה בקרקע (יבמות י'), ועוד דבר אסור לתת להם מתנת חנם. הכל נמצא בע"ז דף כ' ע"א, והציונים ברש"י בטעות כאן.

והנה התוס' יבמות כ"ג ע"א כתבו כזה: ההוא בשבעה אומות כתיב וכו', ואם תאמר והיכי כרת ברית שלמה עם חירם מלך צור, דכתיב "ויכרתו ברית שניהם" (מלכים א' ה'), והכתיב "לא תכרות להם ברית ולא תחנם" (דברים ו'), ובכל האומות עובדי עבודה כוכבים מיירי כמו ולא תחנם? ויש לומר, דשמא לא אסר אלא כריתת ברית לשם עבודה כוכבים כדכתיב באידך קרא "לא תכרות להם ברית ולאליהם ברית" (שמות כ"ג). או שמא חירם מלך צור גר תושב היה. ועוד נראה לי דלא מיתסר כריתת ברית אלא דוקא בשבעה אומות, מדכתיב גבי גבעונים (יהושע ט') "אולי בקרבי אתה יושב ואיר אכרות

לך ברית", משמע דבשאר אומות שרי, ואע"ג דלא תחנם איירי בכל אומות עובדי עבודת כוכבים — כריתת ברית שאני, דמוכח ענינא דמיירי דוקא בשבע אומות, כמו לא תחיה כל נשמה דדוקא ז' אומות היו מצווים להחרים וכו' וצוה הכתוב שלא לכרות להם ברית שלום שלא להכותם כדי לכבוש ארץ ישראל. ע"כ לשון התוס' כאן.

ובתוס' ע"ז דף כ', ד"ה דאמר קרא לא תחנם וכו' מסיק וזה לשונו: ויש לומר דלא תכרות ברית נמי לא קאי אלא בשבע אומות וטעמא רבה איכא, וענינא דקרא נמי מוכח, דכתיב "ונשל גוים רבים ועצומים ממך מפניך, החרם תחרים לא תכרות להם ברית", ואיכא למימר דכיון דבשעת כיבוש קיימי בלא תחיה, שלא בשעת כיבוש קיימי באיסור כריתות ברית, אי נמי משום דאדוקי בעבודת כוכבים טפי, אבל שאר אומות לא ע"כ.

שיטת הרמב"ם בזה

הרמב"ם בספר המצות ל"ת מ"ח: שהזהירונו מכרות ברית עם הכופרים ולהבטיחם על כפירתם, ר"ל על ז' עממין, והוא אמרו יתעלה לא תכרות להם ברית, וכבר ביארנו במצות עשה קפ"ז שמלחמת ז' עממין וכל מה שבא בהם ראוי למנותו עכ"ל.

מפורש כאן דאיסור כריתת ברית רק בז' עממין נאמר, ולא בסתם עובדי ע"ז מעמי אומות העולם. וכן בסמ"ג לא תעשה מ"ז כתב: שלא לכרות ברית לשבעה עממים, שנאמר "לא תכרות להם ולאליהם ברית", אבל בשאר אומות לא נאסרה כריתת ברית, כמו שמצינו בגבעונים שאמרו להם (הגשיאים בספר יהושע פרק ט') "ואולי בקרבי אתה יושב ואיך אכרות לך ברית, וכתיב "ויכרתו שלמה וחירם ברית" ע"כ דבריו, הנה הסמ"ג מוכיח משני מקומות דכריתת ברית רק בז' עממין נאמר, מדברי הגשיאים להגבעונים שרק מפני שאולי הם יושבים בקרבם אסור לכרות איתם ברית, וכן מכריתת ברית של שלמה עם חירם מלך צור, וכן בתוס' שהבאתי בזה.

והנה שיטת רבנו הרמב"ם ביד החזקה פרק י' מהל' עכו"ם הל' א', לפי הנוסח הישן בדברי הרמב"ם: אין כורתין ברית לעכו"ם כדי שנעשה עמהם שלום ונניח אותם לעבוד עכו"ם, שנאמר "לא תכרות להם ברית", אלא יחזרו מעבודתם או יהרגו, ואסור לרחם עליהם, שנאמר "ולא תחנם", לפיכך אם רואה אחד מהם אוכד או טובע בנהר לא יעלנו, ראוהו נטוי למות לא יצילנו, אבל לאכדו בידים או לדוחפו לבור וכיוצא בזה אסור, מפני שאינו עושה עמנו מלחמה וכו' ע"כ.

והמשנה למלך בדרך מצותיך על החינוך סי' צ"ג וז"ל: מדברי הרמב"ם פרק י' מהל' ע"ז נראה שהוא איסור כריתות ברית כולל לכל האומות ומוכח

זה מהלכה ומדברי הרמב"ם שכתב: אבל בזמן שיד ישראל תקיפה עליהם אסור לנו להניח עובדי כוכבים בינינו, ואפילו יושב ישיבת עראי או עובר ממקום למקום לא יעבור כארצנו עד שיקבל עליו שבע מצות שנצטוו בני נח, שנאמר "לא ישבו" אפילו לפי שעה. והראב"ד משיג עליו שלא ישבו בארץ בשבע אומות כתיב, וזה פסוק בספר שמות פרשה משפטים פרק כ"ג פסוק ל"ב ל"ג, וכתוב "לא תכרות להם ולא להיהם ברית, לא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך לך", דס"ל להרמב"ם דלא ישבו בארצך דסמוך לו כולל לכל האומות, ואם כן פשיטא דלאו דכרתת ברית כולל לכל האומות לשיטתו, וכן בלחם משנה פרק ו' מהל' מלכים באריכות, דקרא בפרשת משפטים מיירי בשאר אומות, וגם לא ישבו בארצך בשאר אומות, כי שניהם דבוקים בשני פסוקים ביחד, ואם כי לפי שיטת הרמב"ם קשה עליו מפסוק יהושע פרק ט' פסוק כ"ב "ויאמר להם יהושע למה רמייתם אותנו לאמר רחוקים אנחנו מכם מאד ואתם בקרבנו יושבים", ועוד מה שאמרו בני ישראל להגבעונים אולי בקרבי אתה יושב ואיך אכרות לך ברית, בפסוק ח'.

ולפי שיטת הרמב"ם אין הבדל אם מארץ רחוקה באו או בקרבם יושבים, כי על כולם יש איסור לכרות ברית, אפילו על עמים רחוקים של עובדי ע"ז. וזאת ראיה של הסמ"ג שהבאתי לעיל דלא כהרמב"ם דרק לז' עממין יש איסור לכרות להם ברית. והלחם משנה מפרש דברי הרמב"ם וזה תוכן דבריו: וגם מלשון הרמב"ם פרק ו' ממלכים, שכתב הרמב"ם: ולמה קשה הדבר לנשיאים וראו שראוי להכותם לפי חרב לולי השבועה, מפני שכרתו להם ברית, והרי הוא אומר "לא תכרות להם ברית". אבל לשיטת הרמב"ם כריתת ברית הרי אסור לכל אומות העולם, מה הבדל שכרתו ברית לאלה אשר בקרבם או לאומות אחרים עובדי ע"ז.

והוא מסביר: ואולי יש לומר לדעת הרמב"ם דלא אסר הכתוב לכרות להם ברית לישראל אלא כשבאים עליהם למלחמה, דכיון שכבר צרו ישראל עליהם אין להניח להם אלא אם כן קבלו שבע מצוות, כיון שכבר ערכו עמהם מלחמה, אבל כל זמן שלא ערכו עמהם מלחמה אלא שהם רוצים לישב בשלוה עם ישראל עושים עמהם כריתת ברית, ומטעם זה כרת שלמה ברית עם חירם מלך צור, דלא ערך שלמה עליו מלחמה ועוד טעם הכריתת ברית של שלמה עם חירם משום דהיה נותן ברושים וארזים לבית אלקינו, ומחמת זה כרת ברית עמו, אבל ישראל שאמר ליושבי גבעון אולי אתה יושב בקרבי, וכבר באתי אליך למלחמה ואין לי לכרות עמך ברית, וזהו שכתב הרמב"ם שקשה הדבר לנשיאים מפני שכרתו ברית, כלומר שהרי ערכו עליהם מלחמה, ולא היה עליהם לכרות עמהם ברית.

שיטת החינוך בזה

והנה החינוך מצוה צ"ג כתב בזה וזה לשונו: שלא נכרות ברית, כלומר, שלא נכתיב באהבתינו אל העם הרע הכופרים שהם ז' עממין שבתורה, שהיו מחזיקים בארצנו טרם בואינו שמה, והם חתי ואמורי כו' שנאמר "לא תכרות להם לאלהיהם ברית", כלומר, שלא נעשה עמהם שלום ונניח אותם לעובדי ע"ז. משרשי המצוה זו לעקור ע"ז וכל משמשיה מן העולם, ואלו הו' עממין היה עיקר ע"ז ויסודה הראשון ועל זה נעקרו מארצינו, ונצטוינו לשרש אחריהם ולאבד זכרם לעולם, וכמו שכתבו עליהם בתורה "החרם תחרימם" והוא מצות עשה בסדר ואתחנן וכו', ואין האזהרה שלא גרס 35 לכרות ברית לכל עובדי ע"ז, אלא שאר האומות אם אינם נלחמים עמנו אין מצוה עלינו להרגם, אלא שלא ישבו בארצנו עד שיעזבו ע"ז, ואלו הו' עממין נצטוינו להרגם בכל מקום שנוכל להם אלא אם כן יניחו ע"ז והענין לפי שהם היו עיקר ע"ז ויסודה הראשון כמ"ש, וכל שבא לידו אחד מהם ויכול להרגו בלא סכנה ולא הרגו עובר בלאו וכו' ע"כ.

ובמנחת חינוך מפרש שיטת החינוך, כשיטת הרמב"ם פרק י' מעכו"ם, דלאו דוקא כו' עממים נאמר האיסור דלא לכרות להם ברית אלא כל עובד ע"ז יש לאו דלא לכרות עמהם ברית בשעת מלחמה והם שוים בשעת מלחמה. ושלא בשעת מלחמה אסור להרוג אפילו אחד מז' עממין, וכן כתב הלחם משנה דרישא דיהרגו — בשעת מלחמה וסיפא דאין מורדין — כשאין עוטיין מלחמה, וכן נראה מדברי הרמב"ם פרק ו' מהל' מלכים, אבל בחינוך יש הבדל דבשעת מלחמה יש לאו דלא לכרות ברית והם נהרגים, אבל שלא בשעת מלחמה יש הבדל בין ז' עממין נוהג תמיד איסור כריתת ברית ומצוה להורגם, אבל בשאר עובדי ע"ז שלא בשעת מלחמה אסור להורגם אלא איסור דלא ישבו בארצנו ודוק בזה.

מהר"ם שיק על התרי"ג מצות מצוה צ"ג

וזה תוכן דבריו: לא תעשה, שלא נכרות ברית עם עכו"ם, שנאמר "לא תכרות להם ואלהיהם ברית", ולדעת הרמב"ם בספר המצות נראה דהקרא מיירי רק כו' עממין, אבל בחיבורו פרק ו' מהל' מלכים נראה דחזר בו וס"ל דבכל אומות יש לאו זה, וכבר העיר בזה המשנה למלך, ועיי' בתוס' יבמות דף כ"ג בזה, ובחינוך משמע דבתחילת דבריו כתב דרק כו' אומות יש לאו זה, ובסוף דבריו משמע דגם בשאר אומות יש לאו זה, והרמב"ם בפרק י' מהל' עכו"ם שכתב דגם בשאר אומות יש לאו זה אבל דוקא בעובדי ע"ז.

אבל מהר"ם שיק מחדש כאן ואומר: דנראה דהקרא כולל ב' עניינים, "לא תכרות להם ברית" וקאי על ז' אומות, וסיפא דקרא ד"לאלהיהם", כא

ללמד דכל אומה שעובדים ע"ז יש לאו זה, ובזה יש לישב סתירת הרמב"ם מספר המצות ליד החזקה, דבמנין המצות כתב דלאו זה גבי שבע אומות ובפרק י' מע"ז כתב דלאו גבי שאר האומות, דגבי ז' אומות אפילו אין עובדים ע"ז אית ביה לאו, וכן משמע בפרק ו' ממלכים, אבל אם עובדים ע"ז גם בשאר אומות אית ביה לאו.

ובזה מיושב גם הקרא גבי גבעונים, דאמרו ישראל להגבעונים "אולי בקרבי אתה יושב" דמשמע דגם לענין כריתת ברית יש חילוק בין ז' אומות לשאר אומות, והיינו כהנ"ל דכריתת ברית היינו להבטיחם שלא יעשו עמהם רעה, אבל בלא כריתת ברית אמרינן בעכו"ם דאין מורידין ולא מעלין אע"ג דעובדי ע"ז.

אלא דקשה לדעת האומרים דגם בשאר אומות אית בהו לאו דלא תכרות, אם כן איך אמרו חז"ל סוף קידושין וביומא כ"א דקיים אברהם אבינו כל התורה, איך כרת אברהם ברית עם אבימלך! ואין לומר שידע שאבימלך לא עובד ע"ז, שהרי כרת ברית עם תשקר לי ולניני ולנכדי, דהרי לא ידע אם נכדו לא יעבוד ע"ז? ומזה נראה לי ראייה גדולה דאין איסור כריתות ברית אלא כדעת האומרים דדוקא בז' אומות, או כדעת האומרים אפילו בשאר אומות בשעת מלחמה, וצ"ע על דעת האומרים דגם בשאר אומות שלא בשעת מלחמה יש איסור כריתת ברית.

ובאמת אין אני מבין איך מהני כריתת ברית של אברהם אבינו על יוצא חלציו, שהרי זה שהכריח הריב"ש סי' שצ"ט: דקבלות וגזירות או שבועות רבים מחוייבים יוצא חלציו לשמור, מכל מקום בשבועת יחיד קיי"ל כחז"מ ר"ט ס"ד בהגהה דאין היוצא חלציו מחוייבים לשמור השבועה, ולפי זה איך איתא בספרי, והובא ברש"י ביהושע ט"ו, על הפסוק "ואת היבוסים יושבי ירושלים לא יכלו בני יהודה להורישם" (פסוק ס"ג) — יכולים הם אלא שלא היו רשאים מפני השבועה של אברהם אבינו וצ"ע. ואולי כיון שאברהם אבינו היה מאבות האומה, כריתת ברית שלו היה כמו כריתת ברית של רבים כי הוא יסוד האומה ודוק בכל זה.

שיטת היראים רבנו אליעזר ממיץ, אחד מבעלי תוס' ותלמיד ר"ת.

וזה לשון היראים סימן שי"ד: לא תכרות להם ולא להיהם ברית, את ה' אלהיך חירא ותעבוד, ולא תכרות להם ולא להיהם ברית, כי אם הברית אשר כרת עמך בחורב, דכתיב בפרשת ואלה המשפטים על שבעה אומות "לא תכרות להם ולא להיהם ברית", פירוש ברית, אל תבטיחם להשבע להם שלא להשחיתם. מקרא זה מדבר בשעה שאינם מסורין בידיך, דאי בשעה שמסורין בידיך הוזהרו בלא תחיה כל נשמה, ולא הוזקק הכתוב להזהיר על הברית, אלא

בשעה שאינם מסורים בידיך, היית אומר אחרי שאינם בידיך להורגם אבטיחם ואכנס עמהם בכרית שלא להכרית אותם ואת אלהיהם, לכך נאמר "לא תכרות להם ולאליהיהם ברית" עכ"ל בזה.

אם כן שיטתו, דלא תכרות להם ברית על ז' עממין נאמר, וכזמן שאינם מסורים בידיך, אבל בזמן שמסורין כידך לא צריכים קרא שלא לכרות ברית כי בזמן שמסורין יש חיוב שלא תחיה כל נשמה, ולא צריכים קרא על כריתות ברית. אבל הרמב"ם סובר אפילו בזמן שמסורין בידיך, זה דוקא בזמן מלחמה יש עלינו מצוה דלא תחיה כל נשמה וכמבואר בזה בפרק ו' ממלכים עיי"ש.

ביאור בלאוין אלו דלא תכרות עמהם ברית שנזכר בתורה שלש פעמים

בספר שמות נזכר הלאו הזה פעמיים, בפרשה משפטים פרק כ"ג פסוק ל"ב "לא תכרות להם ולאליהיהם ברית"; בפרשת תשא פרק ל"ד פסוק י"ב "השמר לך פן תכרות ברית ליושב הארץ אשר אתה בא עליה". ובספר דברים פרשה ו' פסוק י"ב "החרם תחרים אותם לא תכרות להם ברית ולא תתנם". והנצי"ב מוולוז'ין בספרו על התורה "העמק דבר", מבאר הפסוקים, בפרשה משפטים מסביר, לא תכרות להם ולאליהיהם ברית: שלא תשמידם בימים יבואו כדי שלא ימסרו נפשם על המלחמה, וכאן לא היתה אזהרה אלא שלא יהא הכרית עמם ואת אלהיהם ביחד, אבל עמם לבד היו רשאים, אבל פרשה זו הוכפלה סוף סדר תשא לאחר מעשה העגל, ואז הוזהרו גם עליהם לבד. ובפרשה תשא ל"ד י"ב הוא מבאר: פן תכרות ליושב הארץ אשר אתה בא עליה, מיירי בשעת כיבוש קודם שנכלה כל יתדות הארץ כמבואר מלשון "אשר אתה בא עליה". והנה לעיל פרשה משפטים כ"ג בפרשה לא תחיה משכלה, ונזהרו אז ישראל לא תכרות להם ולאליהיהם ברית וכו' כי יהיה לך למקוש, וכיארנו כי כאשר אין לחוש שיעבדו או ע"ז של שבעה אומות אלא משום מורא שלא ימסרו נפשם על זה כדאיתא כיוצא בזה בסוכה דף ל"ח ע"א: שלא לגרויי שיטנא, וברש"י שם: שיתגרה בו השטן שהוא יצר הרע וישיאנו לתעות מעל קונו. וזה אינו ע"ז ממש כמבואר בסנהדרין ס"א ע"ב: עובד מאהבה ומיראה רכא אמר פטור שלא קבלה עליה באלוה עיי"ש, מכל מקום הוא למקוש, וכאן בפרשה תשא לאחר העגל ניתוסף עוד אזהרה זו ביותר, כאשר אז לא נזהרו כי אם כריתת ברית עמהם ואלהיהם ביחד, אבל עמהם לבד היו רשאים, אבל היום בפרשה נשא אחר העגל נזהרו פן תכרות ברית ליושב הארץ לבד ג"כ, ע"כ דבריו הנפלאים. והכוונה בזה, שאחרי העגל שהעם היה נגוע בע"ז, ויש חשש שכל מגע עם עובדי ע"ז יגרוור העם לע"ז, ולפיכך אסרה התורה שום כריתות ברית עם ז' עממין אפילו כלי אלהיהם, אלא השמר לך לכרות ברית עם יושבי הארץ.

ובפרשת ואתחנן, ז' פסוק ב' מפרש הגאון הנפלא הנצי"ב: "לא תכרות להם ברית ולא תתנם", הפסוק הזה אינו קאי על אותם עובדי כוכבים משבעה עממין שנלחמו עמהם, שהרי עליהם נצטוו להחרים ולא לחיות כל נשמה, אלא אפילו הנשואים מהם ואינם רוצים להלחם מוזהרים היו ישראל שלא לכרות להם ברית, שבאמת מוכנים היו שלא להשאיר פרסה, ולהחרים כל ז' עממין, וזה רק אלו שנלחמו עמהם אבל המותר בישיבתם לא נצטוו להחרים בפעם אחת, וכמבואר בפרשה משפטים כ"ג כ"ט. "לא אנרשנו מפניך בשנה אחת פן תהיה הארץ שממה ורבה עליך חית השדה". וכן בפרשה עקב ז' כ"ב "ונשל ה' אלהיך את הגוים האל מפניך מעט מעט לא תוכל כלותם מהר, פן תרבה עליך חית השדה". ומה שכתוב בספר יהושע פרק י' פסוק מ', ואת כל הנשמה החרים כאשר צוה ה' אלקי ישראל, אבל כל זה רק את הגלחמים, אבל לא סתם משבע עממים שלא נלחמו, ואם כן גם האלה אסור לכרות להם ברית, שבאמת היו מוכנים להשמידם עד שלא ישאר פרסה מהם, אלא בשביל שלא תרבה עליהם חית השדה נתנה להם אריכת זמן שלא להשמידם עד שתפרה ואם כן אסור לכרות ברית.

ועל דבר זה נענשו השבטים בימי השופטים, כמבואר בספר שופטים פרק ב' א' "ועל מלאך ה' מן הגלגל אל הבכים, ויאמר וכו' ואתם לא תכרתו ברית ליושבי הארץ הזאת מזבחותיהם תחצון ולא שמעתם בקולי מה זאת עשיתם". ע"כ דבריו הנפלאים של גאון עולם הנצי"ב מוולוז'ין.

ולפי דבריו כל השלשה הציווים בתורה שנים בספר שמות ואחד בספר דברים, כל ציווי היה על דבר מיוחד ועל ענין מיוחד, ועל זמן מיוחד. ובוה נסתלקו קושית האחרונים והמהרש"ל בביאוריו על הסמ"ג ל"ת מ"ז, שהרי שלשה לאוין נאמר על לא תכרות להם ברית; בפרשה משפטים, בפרשה נשא, ובפרשה ואתחנן ובכל זאת לא מנו מוני המצות אותם רק בלאו אחד, ועיין בעבודת המלך פרק י' מעכו"ם מה שמתעסק בענין זה.

ולפי הנצי"ב אפשר לבאר זה, שכל אחד הוסיף לאו על זמן אחר, בתשא אחר העגל, בואתחנן על אלו שלא נלחמו מז' עממין וצ"ע עוד בזה.

איתא במדרש רבה בראשית פרשה וירא פרק נ"ד: "ויקח אברהם צאן ובקר ויתן לאבימלך, ויאמר אבימלך לאברהם מה הנה שבע כבשות, ויאמר כי שבע כבשות תקח מידי בעבור תהיה לי לעדה כי חפרתי את הבאר הזה, ולפני זה כתוב: ויקח אברהם צאן ובקר ויתן לאבימלך ויכרתו שניהם ברית". אמר לו הקב"ה אתה נתת לו ז' כבשות בלי רצוני חייך כנגד כן אני משהה בשמחת בניך ז' דורות, אתה נתת לו ז' כבשות בלי רצוני חייך כנגד כן הורגים מבניך שבעה צדיקים, ואלו הן: חפני ופנחס, ושמשון, ושאול וג' בניו, אתה נתת לו ז' כבשות בלי רצוני, חייך כנגד כן בניו מחריבים מבניך ז' משכנות ואלו

הן: אוהל מועד וגלגל, נוב וגבעון, ושילה, ובית עולמים תרין, וכו' עכ"ל המדרש. ויפה תואר להגאון האלקי ר' שמואל יפה אשכנזי, מפרש המדרש וז"ל: ובתנא דבי אליהו חושב זה לחטא סוף פרק ז' למה כרת ברית עם אבימלך, ואע"ג שהוא ביקש את שלומו, ולא ראוי לדחותו, מכל מקום שבועה זו למה, די היה לו להשבע בלי כריתת ברית אחים. וקרוב יותר לומר כי הקטרוג היה למה לא שאל את פי ה' על זה עכ"ל של הגאון הג"ל, והוא מסתפק בפירוש המדרש אם החטא של אברהם היה מפני שעשה ברית עם אבימלך, או מפני שלא שאל את פי ה' על זה. אבל הלשון של תנא דבי אליהו מפורש שהחטא היה שכרת ברית עם אבימלך.

תנא דבי אליהו סוף פרק ז'

וזה לשונו: לכן ישמור אדם דברים בלבו שלא יעשה שותפות דברים עם עכו"ם, ולא יכרות עמו ברית, שכן מציינו באברהם אבינו שעשה שותפות עם אבימלך וסוף הדברים שכרת עמו ברית. שנאמר "ויקח אברהם צאן ובקר ויתן לאבימלך ויכרתו שניהם ברית וכו'", מכאן אמרו אין לך אומה בעולם שאינה משעבדת ומענייה את ישראל יותר מכמה מאות שנה "אלא בשביל שכרת אברהם ברית עם עכו"ם", מכאן אמרו: כל העושה שותפות עם העכו"ם לסוף כורת עמו ברית, ואם תלמיד חכם הוא, לא די שכורת עמו ברית אלא מזלזל הוא את תורתו, ומזלזל שמו של אביו ומבזו את ממונו, ומאלמן את אשתו, ואינו ממלא את ימיו, ומוסר את בניו לחרב ומגלה אותם מארצם, ושוכרן לע"א, וקושר שם רע לו ולבניו ולבני בניו עד סוף כל הדורות עכ"ל התנא דבי אליהו.

בספר דברי שאול על התורה של הגאון ר' שאול הלוי נאטאנזאהן מה שמפרש ענין של אברהם שכרת ברית עם אבימלך

ויכרתו שניהם ברית וכו' ע"כ קרא למקום ההוא באר שבע כי שם נשבעו שניהם.

לכאורה יקשה היאך כרת אברהם ברית עם אבימלך, אם נימא דכל האומות אסור בכריתת ברית? ועיין בפרק ר' מהל' מלכים להרמב"ם הל' י' בלחם משנה שהאריך בענין כריתת ברית, ועוד נבאר שיטות אלה אחר כך כאריכות בזה. אך על פי מה שכתוב בתוס' יבמות כ"ג ד"ה שהוא, שהקשו איך כרת שלמה המלך ברית עם חירם מלך צור, והא כתיב "לא תכרות להם ברית ולא תחנם". דברים עקב ז', ב? והכיא בשם תלמידו ר' יעקב יוסף וילער שתירץ בזה, היות שהרשב"א והר"ן כתבו לענין הלאו דלא תחנם בניטין ל"ח. על דאמר שמואל שם המשחרר עבדו עובר בעשה שנאמר לעולם בהם

תעבדו, מיתכי מעשה בר' אליעזר שנכנס בבית הכנסת ולא מצא עשרה ושחרר עבדו והשלימו לעשרה, הרי עבר? ותרצו בגמ', מצוה שאני. וברשב"א והר"ן הסבירו הגמ' דלעולם כהם תעבדו הוא משום שלא יתן להם מתנת חנם, כענין שכתוב בעכו"ם לא תחנם, וכיון דאיכא מצוה לאו משום חנינא דידיהו קא עביד אלא לצורך עצמו והוה ליה כנותן דמי עצמו, ע"כ, וכיון שעושה לצורך עצמו אין כאן לאו דלא תחנם דאינו מחונן אותו רק לעצמו, ולפי זה לענין כריתת ברית גם כן הוא אותו הדבר דדוקא עם היהודים אינם צריים לכריתות ברית רק שהעכו"ם אותם מבקשים לצורך עצמם, כמו שהיו בגבעון שהם גתיראו — ושייך לא תחנם, וזה שאמר להם אין אכרות להם ברית, והיינו שהם צריכים הכריתות ברית אבל בשלמה היה צריך לכריתת ברית של חירם כדי שישלח לו עצים לצורך בית המקדש, אם כן גם הוא היה צריך להכרתת ברית — לא שייך לא תחנם, ובזה מיושב קושית התוס' יכמות כ"ג משלמה, ופח"ח.

ולפי זה גם כאן אצל אברהם היה צריך גם כן בשביל עצמו לכריתת ברית מאבימלך, שהרי היה גר בארץ פלשתים וסתמו לו הבארות, אם כן לכך כרתו שניהם ברית, וזה שכתוב "ויכרתו שניהם ברית ע"כ קרא למקום הזה באר שבע כי שם נשבעו שניהם", פירוש, כי שניהם היו צריכים לכריתות ברית לתועלת שניהם.

ולפי זה לעניני הסכמי עם עמים אחרים במדינת ישראל, היות שהכריתת ברית לתועלת בני ישראל בארץ ישראל אין בזה איסור כריתות ברית. אף שהתוס' ביבמות לא סוברים סברא זו על שלמה המלך, ככל זאת צ"ע למה הראשונים לא הזכירו סברא זו כלל.

אבל הרמב"ם כתב בפרק י"ב מהל' רוצח הל' י"ב: אסור למכור כל כלי מלחמה לעובדי כוכבים. והוא בגמ' ע"ז דף ט"ו, מפני שהם מצווין על שפיכת דמים בז' מצות בני נח, ומותר למכור כלי זיין לחיל של בני המדינה מפני שהן מגינין על ישראל. ובפרק ט' מהל' עבודת כוכבים הל' ח': כשם שאין מוכרים לעובדי כוכבים דברים שמחזיקים בהם ידיהם לעבודת כוכבים כך אין מוכרים להם דבר שיש בהם נזק לרבים וכו' היו ישראל שוכנים בין עובדי כוכבים וכרתו להם ברית מותר למכור להם כלי זיין לעבדי המלך וגייסותיו מפני שעושין בהם מלחמה עם צרי המדינה להצילה ונמצא מגינים עלינו שהרי אנו שרויין בתוכם עכ"ל. והמקור לזה בגמ' ע"ז ט"ז: והאידנא מזבנין לפרסאי דמגנו עילונן. וכן ירושלמי פרק ב' דע"ז הל' א', אבל מה שכתב הרמב"ם "וכרתו להם ברית" לא מבורר המקור, אבל בכל זאת מבורר בהרמב"ם עם זה לצורך ולתועלת בני ישראל כורתין ברית איתם על זה, ואין איסור של כריתת ברית לעכו"ם וצ"ע בזה.

והנה על לאו דלא תחנם בתוסי' ע"ז כ' כעין סברא זו,

בתוסי' דף כ ע"א ד"ה: רבי יהודה אומר דברים ככתבן, שהקשו מההיא מדשולח, ירך לנכרי דהגמ' פסחים אומרת דזה הולך לר' יהודה, והרי לר' יהודה לגר כנתינה ולעובדי כוכבים במכירה? ותירצו דהכא בעובדי כוכבים המכירו דהוה כמוכרו לו, וכן הא דמפרנסין עניי עובדי כוכבים עם עניי ישראל מפני דרכי שלום, יש לומר דדרכי שלום אין זו מתנת חנינם ע"כ. הרי כאן מפורש בתוסי' אם יקבל בעבור ששולח ירך לנכרי המכירו אין זו מתנה אלא הוה כמוכרו לו, שבודאי יעשה לו גם כן טובות, וכן דרכי שלום אין איסור לא תחנם כיון שעושה זה מפני שיהיה שלום בין ישראל לאומות העולם, אין כאן איסור לא תחנם, ואין זה מתנת חנינם, והיות שבפרשה ואתחנן כתוב ביחד לא תכרות להם ברית ולא תחנם, וכמו בלא תחנם מפני דרכי שלום מותר כן נמי בלא תכרות להם ברית מפני דרכי שלום אין כאן איסור כריתות ברית כיון שהם מקבלים עבור זה שלום, שאין דרכי שלום מתנת חנינם, וצריך עיון בזה אם יש להשוות האיסור לא תחנם עם האיסור שלא לכרות להם ברית.

והנה הרמב"ם בפרק י' מהל' עכו"ם מכניס איסור כריתות ברית עם עכו"ם ולא תחנם בהלכה א', כי כן כתוב בתורה בפרשת ואתחנן "לא תכרות להם ברית ולא תחנם", וכתוב בהלכה ד': לא תחנם נכלל גם כן באיסור שלא למכור להם קרקע בארץ ישראל. וכתב הטעם, שאם לא יהיה להם קרקע ישיבתן ישיבת עראי. וכן נכלל בלא תחנם: וכן אסור לספר בשבחן ואפילו כמה נאה עובד כוכבים בצורתו שנאמר "לא תחנם" לא יהיה להם חן בעיני, ואסור ליתן להם מתנת חנינם, אבל נתן הוא לגר תושב. ועוד נבאר שלשה סוגי עובדי כוכבים וגר תושב. וכן מוסיף שם הרמב"ם בהל' ו': בזמן שיד ישראל תקיפה עליהם אסור לנו להניח עובדי כוכבים בינינו, ואפילו יושב ישיבת עראי או עובד ממקום למקום בסחורה לא יעבור בארצנו, אלא עד שיקבל עליו שבע מצות שנצטוו בני נח, שנאמר (בפרשת שופטים כ"ג ל"ג) "לא ישבו בארצך פן יחטיא אותך לי" — אפילו לפי שעה, ואם קיבל עליו שבע מצות הרי זה גר תושב ואין מקבלין גר תושב אלא בזמן שהיובל נוהג, אבל שלא בזמן היובל אין מקבלים אלא גר צדק בלבד, עכ"ל הרמב"ם. והראב"ד משיג שני דברים עליו, שהפסוק דלא ישבו בארצך רק בז' אומות כתיב, ועיין בכ"מ מבאר דברי הרמב"ם, דהרמב"ם למד כיון שהטעם הוא משום שמא יחטיאו אותך לי, אפילו בישיבת עראי ובעובר לסחורה שייך זה, ומשבע אומות ילפינן לשאר עובדי כוכבים, דהא אף בהו שייך פן יחטיאו.

והשגה שניה של הראב"ד שאף שאין מקבלים גר תושב בזמן שאין היובל נוהג, אם קיבל ד' מצות למה ימנעו אותו מישיבת ארץ ישראל, הא ליכא למיחש שמא יחטיאו? ולדעת הרמב"ם נראה דאין הכי נמי אם מעצמו קיבל עליו

שבע מצות אין מונעין אותו משיבת הארץ, ולא בא לומר אלא שאין בית דין מקבלים אותו, ע"כ דברי הכ"מ. אבל הסברא השנייה בהשגה השנייה של הראב"ד שגם הרמב"ם יודה בקיבל מעצמו ז' מצות בזמן שאין היובל נוהג לא מונעין ממנו ישיבת הארץ, לא מוכח כן בהרמב"ם ומשמע מדברי הרמב"ם דדוקא שנעשה דרך קבלה בבית דין חל עליו דין גר תושב, ולא שמקיים בעצמו ז' מצות.

וכן מצאתי בחזון איש על הרמב"ם פרק י' מעכו"ם: שדעת הרמב"ם דכיון שאין אנו מקבלין אותו לגר תושב בזמן הזה בזמן שאין היובל נוהג לא הותר ישיבתו בארץ אע"ג שזהיר בז' מצות, דבלא קבלה אין אנו בטוחין בזהירותם ואין אנו בקיאים בהם, אבל דעת הראב"ד דכל שהוא נזהר בז' מצות ראוי לקבלו אלא מפני קושי נפטרנו מקבלתו בזמן שאין היובל נוהג ואין רוב ישראל על אדמתן, ומחויב להחיותו, ואף לדעת הראב"ד דוקא שהוא שלם באמונת ישראל, שישאל נתחייבו בתרי"ג מצות וכני נח בז' מצות, אבל אם יש לו דעות כוזבות והוא משועבד לדעותיו אף שאין בה ע"ז ממש, והוא מקיים ז' מצות מצד היושר שאינו ראוי לקבלו לגר תושב, כמו שמסכיר הרמב"ם בהל' מלכים, הרי הוא באיסור ל"ת ובאיסור ישיבה, וקרינן פן יחטיאו אותם לי ככפירתם עיי"ש בדבריו בזה.

על הגבועונים ועל הרמב"ם והרמב"ן בזה

כתב הרמב"ם פרק ו' מהל' מלכים הל' א': אין עושין מלחמה עם אדם בעולם עד שקורין לו שלום אחד מלחמת רשות ואחד מלחמת מצוה וכו' אם השלימו וקבלו שבע מצות שנצטוו בני נח עליהם אין הורגין מהם נשמה והרי הן למס וכו', ובהלכה ג': ואסור לשקר בכריתם ולכזב להם אחר שהשלימו וקבלו שבע מצות.

ובהלכה ה' כתב: שלשה כתבים שלח יהושוע עד שלא נכנס לארץ וכו' מי שרוצה לברוח יברח וכו' מי שרוצה לעשות מלחמה יעשה, ומי שרוצה להשלים ישלים וכו'. אם כן מפני מה הערימו יושבי גבעון לפי ששלח להם בכלל ולא קבלו, ולא ידעו משפט ישראל ודימו ששוב אין פותחין להם לשלום, ולמה קשה הדבר לנשיאים וראו שראוי להכותם לפי חרב לולי השבועה, מפני שכרתו להם ברית, והרי הוא אומר לא תכרות להם ברית, אלא דינם שיהיו למס עבדים, והואיל ובטעות נשבעו להן בדין היה שיהרגו על שהטעום לולי חילול השם עכ"ל הרמב"ם.

והרמב"ן בפרשה שופטים פרק כ' הקשה על הרמב"ם וז"ל: על הטעם בגבועונים מפני שכרתו להם ברית, ואינו נכון, כי הגבועונים בודאי קבלו עליהם שלא לעבוד ע"ז, כמו שאמרו "באו עבדיך לשם ה' אלקיך", ולכך

לא הוצרך יהושע לומר להם שיקבלו עליהם לעבוד ה', וכיון שכן מותרין היו בברית ההוא, כמו שהיו מותרין בישיבת הארץ, ששתיהן לא נאסרו אלא קודם התשובה, כמו שאמרו "פן יחטיאו אותך לי", וכך הוא אומר "לא תכרות להם ולא להיהם ברית", אלא הדבר כמו שאמרנו מפני שהיה עליהם לקבל מסים ושיעבוד והם כרתו להם ברית להיותם שוין להם ובעלי ברית ועוזרים זה לזה במלחמותיהם, ועשו עמהם שלום שהם חשבו שהם ערים רחוקים מן העמים שאין דעתם לכא עליהם עכ"ל הרמב"ן. והנה הרמב"ן הבין בדברי הרמב"ם, ועיקר אם מקבלים עליהם שבע מצות בני נח מותר לכרות עמהם ברית ולא תלוי במס ושיעבוד, אבל הרמב"ם הולך לשיטתו בהל' עכו"ם פרק י' שהבאתי לעיל שכתב בהל' ו': דלא יעבוד בארצנו עד שיקבל עליו שבע מצות בני נח, שנאמר לא ישבו בארצין אפילו לשעה, ואם קיבל ז' מצות הרי הוא גר תושב, ואין מקבלין גר תושב אלא בזמן שהיובל נוהג ע"כ, והראב"ד השיג עליו דאינו משוה לו בישיבת ארץ ישראל, דאף שאין מקבלין גר תושב אלא בזמן שהיובל נוהג אם קיבל ז' מצות ומקיימם מעצמו למה ימנעו מישיבת ארץ ישראל הא ליכא למיחש שמא יחטיאו אותם לי, ושיטת הרמב"ם לא כמו שמסביר הכ"מ, אלא שאם אין קבלת גר תושב בפני ג' חברים אף שהוא מקבל ז' מצות אין עליו דין גר תושב דאי אפשר לבטוח שהוא יקיים, ואולי עושה המצות האלה מפני הכרח הדעת, כמו שמסביר גם כן החזון איש בספרו בהל' עכו"ם. ולפי זה לפי שיטת הרמב"ם דכורתין להם ברית אם מקבלין ז' מצות זה דוקא אם יש לו דין גר תושב, אבל אם לא דין גר תושב אף שאינו עובד ע"ז אין כורתין עמהם ברית, כמבואר לעיל. כיון שיש חשש שמא יחזור תיכף ויחטיאו אותנו, כמו בישיבת ארץ ישראל כמבואר, וכן מוכח מתוס' יבמות כ"ג ע"א: שמקשה שם והיכי כרת שלמה עם חירם מלך צור ברית ותיצרו שם: או שמא חירם מלך צור גר תושב היה, מוכח שצריכים להתיר לכרות ברית עמהם שיהיה עליו סטאטוס של גר תושב. וכל זמן שאין עליו דין גר תושב אסור בכריתת ברית, והגבעונים היו בשבע שכבשו שלא היה נוהג דין יובל, ובזמן שאין היובל נוהג אין דין גר תושב כמבואר בערכין כ"ט, וממילא היה אסור בכריתת ברית, ודוק בכל זה כי זה נכון בשיטת הרמב"ם. ועיין בספרי משפט המלוכה בזה. והנה על עיקר ראייה של הסמ"ג דלא תכרית להם ברית זה רק על ז' עממין נאמר בל"ת מ"ז וז"ל: שלא תכרות להם ברית לשבעה עממים, שנאמר "לא תכרות להם ולא להיהם ברית", אבל בשאר אומות לא נאסרה כריתת ברית כמו שמצינו בגבעונים שאמרו להם (בספר יהושע פרק ט, ו) "ויאמר איש ישראל אולי בקרבי אתה יושב ואיך אכרות לך ברית", וכתוב "ויכרתו שלמה וחירם ברית" ע"כ דבריו. מוכיח הסמ"ג בשני מקומות דאסור כריתת ברית רק לד' עממים נאמר, ממה שכני ישראל אמרו לגבעונים בזמן שבאו ליהושע

ולכל העדה שאולי אתם יושבים בקרבם ואיך מותר לכרות להם ברית, אבל אלו שלא בקרבם מותר לכרות ברית, וכן משלמה שכרת ברית עם חירם מלך צור. וכן בתוס' יבמות כ"ג שם ועוד נאריך בזה.

אבל יש לתרץ שיטת הרמב"ם על פי הספרי פרשה שופטים וז"ל: והיה אם שלום תענך יכול אפילו מקצתה ת"ל "ופתחת לך" כולה ולא מקצתה ע"כ. ומפרש המרכבת המשנה בהל' מלכים פרק ו', דכולן צריכים לקבל תנאי השלום ולא מקצתה של העיר, וכיון שהכריזו מלחמה על כל ז' עממים, איך מועיל מה שהשלימו אנשי גבעון לבד, כיון שלא השלימו כל ז' עממים, ומוכרחים לפרש שמה שמקבלים אותם אפילו לא השלימו כולם הם בתור יחידים שיכולים לחזור בתשובה אבל לא בתור דין של קריאה לשלום שלא נפסקה עוד המלחמה של כל ז' עממים, ואין בזה תנאי שלום, דלא נגמרה המלחמה ומקצתם קבלו עליהם, ולא היו יכולים לקבל אותם אלא רק בתור יחידים שחזרו בתשובה, אבל הגבעונים קבלו אותם מטעם הברית שכרתו איתם וזה רק מדין השלמה של מלחמה אבל הם היו רק מקצתן, ואין כאן כריתת ברית מטעם השלמה במלחמה רק מדין יחידים החוזרים בתשובה, והם רימו שהם מצרים רחוקות ואין להם שייכות למלחמת ז' עממים ויכולים לכרות ברית, ועל זה היו יכולים להרגם לולי שנשבעו להם נשיאי העדה ומטעם חילול השם וצ"ע בכל זאת. דבכל זאת אי אפשר ליחידים לכרות ברית כי המלחמה היתה לכל ז' עממים ודוק בכל זה.

ויש לברר שיטת התוס' ביבמות ובע"ז בענין כריתת ברית.

ובתוס' יבמות דף כ"ג ע"א: ואם תאמר והיכי כרת ברית שלמה עם חירם מלך צור דכתיב "ויכרתו ברית שניהם" (מלכים א' פרק ה') והכתיב "לא תכרות להם ברית ולא תחנם" (דברים ז'), ובכלל האומות עובדי כוכבים איירי כמו ולא תחנם? ויש לומר דשמא לא אסר אלא כריתת ברית לשם עבודת כוכבים כדכתיב באידך קרא, לא תכרות להם ולא להיהם ברית (שמות משפטים כ"ג ל"ב), או שמא חירם מלך צור גר תושב היה, ועוד נראה לי דלא מתסר כריתת ברית אלא דוקא בשבע אומות מדכתיב גבי גבעונים (בספר יהושע ט') "אולי בקרבי אתה יושב ואיך אכרות לך ברית", משמע דבשאר אומות שרי ואע"ג דלא תחנם איירי בכל אומות עובדי עבודת כוכבים, כריתות ברית שאני, דמוכח עניינא דאיירי דוקא בשבעה אומות כמו לא תחיה כל נשמה דדוקא ז' אומות היו מצווים להחרימם, דכתיב "שבעה גוים רבים ועצומים החרם תחרים" (דברים ז'), וצוה הכתוב שלא לכרות להם ברית שלום שלא להכותם, כדי לכבוש ארץ ישראל ע"כ לשון התוס'.

והנה בסברא ראשונה סוברים בתוס' דלא תכרות להם ברית בכל אומות עובדי ע"ז מיירי, ובסברא השניה סוברים התוס' דבשבעה אומות נאמר.

והוסיפו בזה הטעם דאי אפשר לעשות ברית איתם שלא להחרימם שזה יפריע במצות כיבוש ארץ ישראל, דאי אפשר לעשות לכרות עמהם ברית ולוותר על כיבוש ארץ ישראל.

והנה לפי סברא זו של התוס' משום כיבוש הארץ, יש להסתפק אם עמים כבשו וישבו בארץ ישראל כמו פלשתים והם לא מזו' אומות, שעליהם לא נאמר החרם תחרים אותם, לכאורה אין איסור עליהם לכרות ברית אף שיש עלינו מצות כיבוש הארץ, ואולי יש להיפוך שאף פלשתים בכלל לא תכרות להם ברית לשיטה זו של התוס' כמו ד' עממים מטעם אותה הסברא.

ולפי זה יש לחדש ולומר דז' עממים ריש מצוה מן התורה להחרימם, אסור לכרות ברית אתם אפילו אם יהיה לטובתנו גם כן, שאין איסור עליהם משום לא תחנם אלא התורה גזרה להחרימם בכל אופן בכדי שחלק שלהם יהיה לנחלה לעם ישראל, אבל פלשתים שלא היו בכלל מצות לא תחיה כל נשמה רק משום מצות כיבוש הארץ שמוטל עלינו באנו עליהם למלחמה, בזה יש הפרש, אם הברית לטובתנו אפשר לכרות ברית, כמו שכתבתי לעיל בשם הגאון נאטאנזאהן. ולפיכך ניחא מה שכתבה התורה בפרשה ואתחנן איסור כריתת ברית ביחד עם הלאו דלא תחנם, שזה נאמר על עמים שישבו בארץ ישראל כמו פלשתים שהם לא משבע אומות, בכל זאת יש עלינו מצוה לכבוש הארץ שברשותם, אבל איסור כריתת ברית רק אם היא לטובתם אבל אם זה גם לטובתנו מותר לכרות ברית עמהם, ולפיכך אברהם אבינו כרת ברית עם אבימלך מלך פלשתים שגם זה היה לטובתו כמו שביאר הגאון הנ"ל, אף שבמדרש מפורש ביקורת על אברהם ובמיוחד בתנא דכי אליהו שהבאתי לעיל, ולפי סברא זו אפשר לעשות ברית עם ערבים שיושבים על אדמת ארץ ישראל במקום שזה לטובתינו וזה לא מסתבר.

ובאמת ברמב"ם לא נזכר כלל מצות כיבוש הארץ למצוה בהל' מלכים, רק להחריס ז' עממים. והנה בתוס' בע"ז דף כ' ע"א ד"ה דאמר קרא כתבו וזה לשונם: יש לומר דלא תכרות ברית נמי לא קאי אלא בשבע אומות, וטעמא דבא איכא, ועניינא דקרא נמי מוכח וכו' ואיכא למימר דכיון דבשעת כיבוש קיימי בלא תחיה כל נשמה שלא בשעת כיבוש קיימי באיסור כריתת ברית, אי נמי משום דאדוקי בעבודת כוכבים טפי אבל שאר אומות לא ע"כ.

והנה הבדל גדול בין סברת התוס' ביבמות ששם כתוב הטעם שאסור לכרות ברית עם ז' עממים — כדי לכבוש ארץ ישראל, ואילו כאן סברתם דדוקא על ז' עממים אנו מזהרים "דאדוקי בע"ז טפי" אם כן האיסור כריתת ברית הוא משום דילמדו מהם לעבוד ע"ז, ולא משום כיבוש הארץ. ובחינוך מצוה צ"ג כתב וז"ל: שלא נכרות ברית כלומר שלא נבטיח באהבתנו אל העם הרע הכופרים שהם ז' עממים שכתורה, שהיו מחזיקין בארצנו טרם בואנו שמה,

וכו' משרשי מצוה זו לעקור ע"ז וכל משמשיה מן העולם ואלו ז' עממים היה עיקר ע"ז ויסודה הראשון ועל זה נעקרו מארצנו וכו' עכ"ל, הנה גם שיטת החינוך אוסר ברית רק עם ז' עממים ומטעם שהם עיקר ע"ז ויסודה הראשון ולא שאר עממים, ולא הזכיר הטעם של התוס' כיבמות שזה מטעם כיבוש הארץ אסרה תורה להכרית עמהם ברית. והנה הרמב"ן על התורה פרשה שופטים, גם כן מסביר בפרק כ' פסוק י"ח, איסור ברית בז' עממים שהם יפתו את ישראל לע"ז וז"ל: והנה התורה הזהירם לא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך לי כי תעבוד את אלהיהם כי יהיה לך למוקש, והיא אזהרה בע"ז, כי אם תכרות להם ולאליהם ברית ישבו בארצך ורבים מהם יפתוך לעבוד ע"ז עכ"ל. הרי שגם זה שיטת הרמב"ן כמו התוס' בע"ז דף כ', ולא מטעם מצות כיבוש הארץ.

ונפקא מינה בין טעם של התוס' יבמות שהאיסור כריתת ברית בז' עממים מטעם מצות כיבוש הארץ ובין הטעם התוס' שכתבו בע"ז דף כ' שהם יפתו אותך לע"ז, לענין פלשתים, של טעם בתוס' בע"ז דוקא להם אסור לכרות ברית שהם ז' עממים אבל לא פלשתים, אבל לפי התוס' יבמות שזה משום מצות כיבוש הארץ, גם לפלשתים שהם לא היו אדוקים בע"ז כמו ז' עממים גם אסור לכרות להם ברית, כי על כל ארץ ישראל נצטוונו לכבוש וארץ פלשתים בכלל.

על עניני שביעית

משנה אחרונה בשביעית פרק י' משנה ט': המחזיר חוב בשביעית רוח חכמים נוחה ממנו, הלוה מן הגר שנתגיררו בניו עמו לא יחזיר לנניו ואם תחזיר רוח חכמים נוחה ממנו, כל המטלטלין נקנין במשיכה, וכל המקיים את דברו רוח חכמים נוחה ממנו ע"כ.

ולכאורה איזה שייכות יש להתחלת המשנה המחזיר חוב בשביעית רוח חכמים נוחה ממנו עם סוף המשנה כל המטלטלין נקנין במשיכה וכל המקיים את דברו רוח חכמים נוחה ממנו, כי אין זה שייך לדין שביעית לכאורה, והרמב"ם בפירוש המשנה מפרש: כל המקיים דברו ויחייב עצמו להיות משאו ומתנו כאמונה ולא יחזור בו ואף על פי שאין שם משיכה רוח חכמים נוחה ממנו, ואמרו חז"ל ע"ה (ב"מ דף מט) איפת צדק והין צדק, הין שלך יהיה צדק, ר"ל כשתדבר דבר השלימהו לטוב עכ"ל.

והנה בגמ' גיטין דף ל"ז ע"ב: המחזיר חוב לחבירו בשביעית צריך שיאמר לו משמט אני, ואם אמר לו אפ"כ יקבל הימנו שנאמר "וזה דבר השמיטה", אמר רבה ותלי ליה עד דאמר הכי. ופירש רש"י ז"ל אם היה רוצה לחזור בו יתלנו